

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНОЇ ТА СУЧАСНОЇ ІСТОРІЇ

УДК 94(438-21)«199/20»:[329.15:316.75:316.648.4]:81'373.21

Тетяна Коваленко

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕКОМУНІЗАЦІЇ ТОПОНІМІКИ: СИМВОЛІЧНІ БИТВИ ЗА МІСЬКИЙ ПРОСТІР У ПОЛЬЩІ

THE EUROPEAN EXPERIENCE OF DECOMMUNIZATION OF TOPONYMY: SYMBOLIC BATTLES FOR URBAN SPACE IN POLAND

DOI: 10.58407/litopis.260103

© Т. Коваленко, 2026. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8309-8071>

Метою статті є аналіз польського досвіду декомунізації топоніміки, а саме правового підґрунтя та політичного контексту цих змін, з'ясування нових символічних акцентів у міському просторі та символізму змінених назв, а також виявлення регіональних закономірностей та відмінностей у підходах до цього процесу, ставлення суспільства до декомунізації топоніміки та динаміки колективної пам'яті.

Дослідження ґрунтується на **методологічних принципах** історизму, наукової об'єктивності та системності, що дозволило комплексно підійти до вивчення заявленої проблематики. Для досягнення поставленої мети застосовано сукупність загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та спеціальних (історико-типологічний, історико-системний, історико-порівняльний, історико-генетичний, предметно-хронологічний) методів. **Наукова новизна** полягає в комплексному дослідженні європейського досвіду декомунізації топоніміки на прикладі Польщі, включно з порівняльним аналізом регіональних методів, ідентифікацією нових символічних акцентів у міському просторі та поєднанні правового й соціологічного підходів для оцінки цього процесу.

Висновки. З початком демократичних перетворень декомунізація топоніміки стала інструментом відновлення історичної пам'яті. Хоча процес мав загальнопольський характер, його реалізація була неоднорідною. На прикладі Кракова, Варшави та західних регіонів показано, що місцеві громади надавали перевагу різним підходам. Закон 2016 р. мав на меті повне очищення топоніміки від комуністичних назв та надав особливих важелів представникам виконавчої влади на місцях. Це викликало значний резонанс у суспільстві не через ностальгію за комуністичним минулим, а у зв'язку з прагненням громад захиститися від нав'язування уніфікованих наративів згори.

Ключові слова: топоніміка, декомунізація, європейський досвід, Польща, міський простір, символи.

The purpose of the publication is to analyse the Polish experience of decommunization of place names (toponymy), specifically the legal basis and political context of these changes, the new symbolic emphases in urban spaces and the symbolism of the changed names as well as to identify regional patterns and differences in approaches to this process, and to explore society's attitude towards the decommunization of toponymy and the dynamics of collective memory.

The research is based on the **methodological principles** of historicism, scientific objectivity, and systematicity to provide a comprehensive analysis of the study issues. To achieve the aim, a combination of general scientific (analysis, synthesis, induction, deduction) and special (historical-typological, historical-systemic, historical-comparative, historical-genetic, subject-chronological) methods was used. **The scientific novelty** is the comprehensive investigation of the European experience of decommunization of toponymy, using Poland as a case study (including a comparative analysis of regional methods, the identification of new symbolic accents in urban space, and a combination of legal and sociological approaches to examine the process).

Conclusions. With the onset of democratic transformations, the decommunization of toponymy became an instrument for restoring historical memory. Although the process was nationwide, its implementation was heterogeneous. Examples of Krakow, Warsaw, and the western regions show that local communities preferred different approaches. The law, enacted in 2016, aimed at a complete cleansing of toponymy from communist names and gave special leverage to representatives of the local executive authorities. This caused a significant public outcry, not because of nostalgia for the communist past, but because communities desired to protect themselves from the imposition of unified narratives from above.

Key words: toponymy, decommunization, European experience, Poland, urban space, symbols.

Демократичні перетворення в Польщі, яка першою з країн Центральної та Південно-Східної Європи вийшла з радянської сфери впливу, спричинили масштабний перегляд матеріальної та духовної спадщини комуністичного минулого. Посткомуністичні трансформації торкнулися й міської топоніміки, а її декомунізація стала важливим аспектом змін у символічному просторі польських міст. Адже топоніми, або назви місць, не є суто географічними маркерами. Як зазначає ізраїльський дослідник Маоз Азаріягу, «назви вулиць відіграють важливу роль в обґрунтуванні панівного соціально-політичного порядку та його особливої “теорії світу” в міському пейзажі»¹. Саме тому усунення з публічного простору назв, що вшановують комуністичний режим, нерозривно пов’язане з колективною пам’яттю.

Беручи до уваги висновок британського соціолога Пола Коннертона про те, що «образи минулого та зібране у пам’яті знання про минуле передаються та підтримуються через (більш чи менш ритуалізоване) відтворення / перформенс або певного роду дійство»², зазначимо, що суспільства «пам’ятають» також через практики найменування урбанонімів. Адже в міській топоніміці закладені конкретні історичні наративи, які допомагають увічнити та передати спогади наступним поколінням. Свідомо чи ні, мешканці міст взаємодіють з ними щодня, у такий спосіб формуючи власну колективну пам’ять на підставі символів та образів, що несе в собі міська топоніміка.

Розбираючи «пам’ять міста», німецька історикиня і культурологиня Аллейда Ассман зазначала, що «місця мають назви та історію чи історії, вони приховують у собі минуле...»³. У назвах вулиць, що прославляли та героїзували «народну владу» і конкретних діячів Польської Народної Республіки (ПНР), події, дати, річниці⁴, був закладений ідеологічний вплив на суспільство. Ці місця пам’яті (*lieux de mémoire*)⁴ були інструментом пропаганди, оскільки вони легітимізували комуністичний режим і тоталітарну ідеологію, наслідками яких були переслідування, масові репресії та інші злочини проти людства. І тому декомунізація міської топоніміки є важливою для переосмислення минулого та формування нової ідентичності суспільства, вільної від тоталітарних символів.

У цьому контексті символічні битви за міський простір в Україні є одним із інструментів боротьби з російською пропагандою та її основоположною тезою про «один народ», а також у відстоюванні власної ідентичності. Як ці процеси відбувалися в Польщі? Що стало поштовхом для початку декомунізації топоніміки? Чи супроводжувався цей процес широкими суспільними дискусіями? Як місцева ідентичність вплинула на вибір нових символів? Вивчення цих питань дасть змогу отримати комплексну картину польського досвіду, що становить інтерес у контексті декомунізації топоніміки в Україні.

Перші перейменування топонімів, а саме дев’ять, було здійснено в Польщі у 1988 р. Уже наступного року відбулися частково вільні парламентські вибори, на яких опозиція, представлена рухом «Солідарність», здобула переважну більшість депутатських мандатів. Це стало першим кроком до демонтажу комуністичного режиму та потужним поштовхом для нових, більш масштабних перейменувань. Найбільших змін публічний простір польських населених пунктів зазнав у 1990 р. – тоді відбулося 1135 перейменувань топонімів, назви яких прославляли комуністичний режим та його ідеологію. Цей рік був переломним і в багатьох інших аспектах: відбулися вільні місцеві вибори, президентом було обрано Леха Валенсу, і декомунізація топоніміки стала символічною легітимізацією цих політичних змін. Протягом 1993–1997 рр. темпи декомунізації міської топоніміки в Польщі сповільнилися, що збігається з поверненням лівих сил до влади на центральному рівні. Це значною мірою пригальмувало ініціативи з перейменувань урбанонімів, оскільки нова влада не надавала цьому питанню пріоритету. Ситуація змінилася наприкінці ХХ ст., коли до влади повернулися політичні сили, які походили з руху «Солідарність» та які відновили політику подолання наслідків комуністичного минулого.

¹ Azaryahu M. The power of commemorative street names. *Environment and planning D: society and space*. 1996. Vol. 14. P. 312.

² Коннертон П. Як суспільства пам’ятають. Київ: Ніка-Центр, 2004. С. 19.

³ Ассман А. Пам’ять міста. *Питання літературознавства*. 2015. № 92. С. 10.

⁴ Nora P. Between memory and history: Les Lieux de Mémoire. *Representations. Special issue: memory and counter-memory*. 1989. No 26. P. 18–19.

Рік	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Без року
Кількість	9	298	1135	273	123	66	27	2	1	28	55	90
%	0.43%	14.14%	53.87%	12.96%	5.84%	3.13%	1.28%	0.09%	0.05%	1.33%	2.61%	4.27%

* Динаміку прослідкувала Ельжбета Халас на основі аналізу 2107 перейменувань вулиць, площ і мостів, здійснених у 254 населених пунктах на території всієї Польщі у 1988–1998 рр. та зафіксованих в Офіційних вісниках воєводств⁵.

Замінені в цей період топоніми можна умовно поділити на кілька тематичних груп. Найбільш поширеними були назви, присвячені радянським та польським комуністичним діячам. У цьому ідеологічному пантеоні найвище місце посідали Володимир Ленін та Йосип Сталін (ім'я останнього зникло в більшості польських міст на хвилі «відлиги»). Часто вшановували постатей, пов'язаних з Червоною / Радянською армією, таких, як Георгій Жуков та Костянтин Рокоссовський. Ідеологічне «братерство» народів підкреслювалося через увічнення імен радянських комуністів польського походження, зокрема Фелікса Держинського. Варто також згадати Вінцента Пстровського – шахтаря, навколо якого в Польщі розгорнулася пропагандистська кампанія, що наслідувала радянську стахановську модель. Символами підпорядкування радянській моделі та культурній інтеграції стали імена відомих російських і радянських діячів культури та науки, зокрема Олександра Пушкіна, Максима Горького або Івана Павлова. Окрему групу становили імена, що символізували світовий робітничий та комуністичний рух (Карл Маркс, Фрідріх Енгельс, Роза Люксембург). Інтернаціональний характер комунізму підкреслювався назвами на честь марксистських / комуністичних діячів з інших країн, таких, як Георгій Димитров, Патріс Лумумба або Сальвадор Альєнде⁶.

Значну частину топонімів присвячували пов'язаним з комунізмом збройним силам (Червона / Радянська Армія, Гвардія Людова / Армія Людова, 1-ша Армія Війська Польського) та організаціям (Союз польської молоді, Союз соціалістичної молоді). Міська топонімія прославляла ключові події, які були основою радянської історіографії: Жовтнева революція, День Перемоги у Другій світовій війні – 9 травня, Битва під Сталінградом, а також 1 травня, що символізувало міжнародну солідарність трудящих. Події з історії ПНР теж мали важливе значення: Маніфест Польського комітету національного визволення (або Липневий маніфест чи його дата – вул. 22 Липня), створення Польської об'єднаної робітничої партії (вул. 15 Грудня), чергові річниці існування Польської Народної Республіки (вул. 10-річчя / 15-річчя / 20-річчя / 25-річчя / 30-річчя / 35-річчя / 40-річчя ПНР). Крім того, деякі назви увічнювали вступ радянських військ до польських населених пунктів під час Другої світової війни, часто називаючи ці події «визволенням». Ідеї трудового суперництва та соціально-економічних перетворень також знайшли своє відображення в топоніміці: вул. Передовиків Праці або Аграрної Реформи⁷.

Аналіз нових топонімів свідчить про значну індивідуалізацію та локалізацію символічного простору польських міст: різноманітність нових назв була на 30% вищою, ніж у заміненіх. Особові топоніми, як правило, замінювалися на інші, що увічнювали історичних діячів. Водночас половина назв, які стосувалися ідей, подій або організацій, була замінена на нейтральні, що свідчить про тенденцію до деідеологізації практик номінації в посткомуністичний період та підкреслює прагнення відмовитися від ідеологічно забарвленої міської топоніміки. Нова топоніміка демонструє домінування імен, що символізують національну незалежність та боротьбу за неї. Серед особових назв найчастіше трапляються Іван Павло II, Стефан Вишинський, Ежи Попелюшко, Юзеф Пілсудський, Владислав Андерс, Юзеф Галлер, Вітольд Пілецький та Леопольд Окулицький. У сфері культури лідерами є Чеслав Мілош, Віслава Шимборська, Чеслав Немен і Яцек Качмарський. Назви, що раніше вшановували Червону / Радянську армію, були замінені на символи польського героїзму, такі, як Польські Легіони, Армія Крайова, Герої Монте-Кассіно та Солідарність. Найчастіше увічнюваними датами стали 11 листопада (день відновлення незалежності) та 3 травня (день прийняття першої польської конституції в 1791 р.)⁸.

Декомунізація міської топоніміки в Польщі мала регіональні особливості. Масштабні руйнування Варшави в роки Другої світової війни створили передумови для ширшого ідеологічного оновлення міського простору в комуністичні часи. Цей процес охоплював як створення нових вулиць, так і навмисне знесення деяких старих. У назвах, що з'явили-

⁵ Hałas E. Polityka symboliczna i pamięć zbiorowa. Zmiany nazw ulic po komunizmie. Zmiana czy stagnacja? Społeczeństwo polskie po czterech latach transformacji. Warszawa: Wyd-wo naukowe "Scholar", 2004. P. 132.

⁶ Różycki B. Przemianowywanie ulic w Polsce 1989–2016. Charakterystyka zagadnienia. W: kręgu wyobrażeń zbiorowych. Polityka, władza, społeczeństwo. Łódź: Wyd-wo uniwersytetu Łódzkiego, 2019. P. 147, 157.

⁷ Ibid. P. 148.

⁸ Hałas E. Polityka symboliczna i pamięć zbiorowa... P. 133–136, 144–145.

ся в ході декомунізації наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр., переважали посилення саме на Другу світову війну. Значна частина нових топонімів була присвячена військовим діячам: як тим, хто належать до загальнонаціонального канону, так і тим, чия діяльність була локалізована у Варшаві, особливо учасникам Варшавського повстання 1944 р.⁹

Краків є прикладом міста, яке активно використало декомунізацію топоніміки для локалізації історичної пам'яті. Перейменування урбанонімів дозволило увічнити імена діячів, безпосередньо пов'язаних з історією міста: місцевих науковців, митців, громадських активістів, меценатів, військових, а також учасників антикомуністичного опору. Аналіз перейменувань показує, що лише незначна частка (менше 20%) вулиць отримала назви на честь осіб, які радше вважаються частиною загальнонаціональної історії Польщі. Крім того, варто зазначити, що Краків виявився одним із найбільш послідовних у відмові від увічнення осіб, чия діяльність асоціювалася з комуністичним режимом¹⁰.

Опольське, Любуське, Нижньосілезьке, Вармінсько-Мазурське, Сілезьке та Західнопоморське воєводства – тобто так звані «Повернені території», які увійшли до складу Польщі після Другої світової війни, навпаки, демонстрували найбільшу толерантність до збереження комуністичних назв. Це явище пов'язане з історичними особливостями цих земель, що протягом довгого часу зазнавали сильного впливу німецької культури, тоді як їх «повоєнна полонізація була одним із елементів процесу консолідації єдиної національної держави комуністичною владою»¹¹. Загалом, під час цієї – першої – хвилі перейменувань топоніміки в багатьох польських регіонах з'явилися унікальні місцеві назви, що відображає зростання інтересу до локальної історії та зміцнення місцевої ідентичності. З іншого боку, спостерігалася тенденція до вшанування універсальних, загальнопольських героїв, що можна розцінювати як боротьбу за централізовану колективну пам'ять, яка формує уніфіковане бачення історії держави. Прикладом цього є поява площі Тадеуша Костюшки в Щецині¹². Хоча місто не належало до Польщі за часів діяльності цього польського патріота, і він не мав значного впливу на його історію, ушанування Тадеуша Костюшки тут є частиною загальнодержавної політики увічнення універсальних героїв.

У період 1989–2016 рр. правова система Республіки Польща надавала ключові повноваження місцевому самоврядуванню в питаннях перейменування міської топоніміки, тоді як роль центральної влади обмежувалася визначенням загальних регуляторних рамок. З часу свого заснування в 1999 р. Інститут національної пам'яті виступав інституційним ініціатором декомунізації публічного простору. Наприклад, у 2007 р. його голова Януш Куртика надіслав офіційні листи до 138 гмін, у яких вказував назви вулиць, що вшановують нацистську та комуністичну ідеології. Цей документ викликав загальне обурення місцевої влади. За даними досліджень, тільки 37 гмін (менше 30 %) відповіли на ці листи, причому лише 6 із них поставилися до ініціативи позитивно. Мешканці, які виступали проти змін, найчастіше наводили аргументи, пов'язані з необхідністю нести певні фінансові витрати. У 2008 р. Краківське відділення Інституту національної пам'яті представило інший підхід, який став зразком для загальнонаціонального освітнього проєкту «Патрони наших вулиць». Його головною метою була активізація дітей та учнів, зокрема скаутів, оскільки саме вони отримували спеціальні видання з біографіями історичних постатей. Проєкт не мав на меті безпосередньої зміни назв, але прагнув переконати мешканців, що «вибір патронів простору, в якому ми живемо, свідчить не лише про нашу історичну чутливість, а й вказує на цінності, до яких ми прагнемо»¹³.

Авіакатастрофа в Смоленську 10 квітня 2010 р. стала каталізатором перейменувань, у результаті яких її жертви, зокрема президентське подружжя, були увічнені в топоніміці багатьох міст Польщі¹⁴. Повного усунення комуністичних маркерів з топоніміки в цей період не відбулося, і деякі урбаноніми й надалі зберігали імена, події, дати та символи, що прославляли комуністичний режим та його ідеали.

Ситуація з перейменуванням топонімів кардинально змінилася після ухвалення Закону Республіки Польща від 1 квітня 2016 р. про заборону пропаганди комунізму або іншого тоталітарного режиму через назви організаційних одиниць, допоміжних одиниць гміни, споруд, об'єктів та засобів громадського користування, а також пам'ятників (зі змінами від 10 травня 2018 р.). Документ суттєво перерозподілив повноваження між органами вла-

⁹ Różycki B. Renaming urban toponymy as a mean of redefining local identity: the case of street decommunization in Poland. *Open political science*. 2018. No. 1. P. 27–28.

¹⁰ Ibid. P. 25–26.

¹¹ Różycki B. *Przemianowywanie ulic w Polsce 1989–2016...* P. 154.

¹² Ibid. P. 164.

¹³ Kałużna J. (2018). Dekomunizacja przestrzeni publicznej w Polsce – zarys problematyki. *Środkowoeuropejskie studia polityczne*. 2018. No 2. P. 160–161.

¹⁴ Rutkowski M. Urban toponymy and collective memory: a case of law-enforced decommunization of street names in Poland. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. 2019. Vol. IV. No 2. P. 285.

ди, надавши центральному уряду нові важелі впливу. Згідно зі Ст. 1, п. 1 цього документа «Назви організаційних одиниць, допоміжних одиниць гміни, споруд, об'єктів та засобів громадського користування, зокрема доріг, вулиць, мостів і площ, що надаються органами місцевого самоврядування, не можуть увічнювати осіб, організацій, подій або дати, що символізують комунізм або інший тоталітарний режим, а також в інший спосіб пропагувати такий режим»¹⁵. Якщо місцева влада не змогла перейменувати об'єкт у встановлений термін, ці повноваження переходили до воєводи – представника центрального уряду в регіоні, який міг самостійно встановити нову назву. Цей процес відбувався на основі висновку Інституту національної пам'яті, який розробив перелік назв, що підлягали обов'язковій заміні¹⁶.

Поширеною практикою було заміщення комуністичних героїв ідеологічно протилежними фігурами, що представляли польський уряд у вигнанні та відкрито або приховано протистояли комуністичному режиму. Після першої хвилі перейменувань, коли вулиці були названі на честь найвидатніших діячів, Закон від 1 квітня 2016 р. сприяв увічненню менш відомих осіб. Це призвело до певних суперечок, оскільки методи цих «нових героїв» не завжди знаходили підтримку в суспільстві¹⁷. Політичне по суті рішення щодо затвердження нового переліку осіб, дат і подій для вшанування в топоніміці, що мало на меті комплексну ідеологічну трансформацію міського простору, спричинило значний резонанс у польському суспільстві.

Можна виокремити дві різні, але тісно взаємопов'язані, категорії спротиву декомунізації топоніміки після прийняття нового закону. Перша – це конфлікт політичного характеру між воєводами та представниками широкого спектра опозиційних партій, які обіймали посади сільських, міських голів або були членами місцевих представницьких органів і зволікали зі зміною топонімів. Своєю чергою воєводи, здійснюючи перейменування, припускалися помилок, зокрема порушували місцеві правові норми (наприклад, присвоювали назви на честь осіб, чия смерть відбулася нещодавно), надавали занадто довгі та складні назви, що створювало незручності для мешканців, а також дублювали вже існуючі назви. Друга категорія протестів характеризувалася незгодою із заміною урбанонімів, які мають важливе символічне значення для місцевої громади. Це протистояння виникало через розбіжності між інтерпретаціями Інституту національної пам'яті та місцевими конотаціями. Наприклад, мешканці Познані не сприймали вулицю 23 лютого як символ вшанування вступу Червоної армії та подальшого визволення польських земель Радянським Союзом від німецької окупації, як це було зазначено у висновку Інституту національної пам'яті. У свідомості місцевих жителів назва асоціювалася з днем, коли під час боїв за Цитадель – останній пункт опору німецьких військ – загинула значна кількість цивільного населення¹⁸. Зрештою, міська рада оскаржила рішення воєводи щодо перейменування, надавши назви нових конотацій – топонім символізує не комунізм, а кінець Другої світової війни в Познані.

Цей випадок ілюструє поширену практику реінтерпретації топонімів з метою уникнення перейменування. Поширені назви вулиць, як-от «Перемоги», «Визволення» або «Дружба», на перший погляд, відсилають до універсальних позитивних цінностей. Однак комуністична пропаганда надавала їм особливого значення: «Перемога» асоціювалася з тріумфом Червоної Армії у 1945 р., «Визволення» – із введенням радянських військ на територію Польщі, а «Дружба» – з «вічною» польсько-радянською дружбою. Для збереження цих назв місцева влада змушена була надавати їм нове обґрунтування, яке б відкидало комуністичні конотації. Яскравим прикладом є місто Білосток, де вулиця «Перемоги» була переосмислена. Її назва тепер ушановує перемогу польських військ над більшовиками у 1920 р., і топонім набуває діаметрально протилежного значення. Аналогічна стратегія ревізії топонімів була застосована і до урбанонімів, названих на честь історичних постатей. Наприклад, у Варшаві були змінені такі назви: вулиця імені Юліана Бруна, польського і радянського письменника та комуністичного активіста, на вулицю імені Джордано Бруно – італійського філософа епохи Відродження; вулиця імені Йозефа Фелікса Цішевського, польського комуністичного активіста, на вулицю імені Яна Цішевського – польського спортивного журналіста; вулиця імені Анастасія Ковальчика, польського комуніста, на

¹⁵ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 maja 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki. *Dziennik Ustaw*. URL: <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2018/1103>.

¹⁶ Nazwy do zmiany. *Instytut pamięci narodowej*. URL: <https://archiwum.ipn.gov.pl/upamietnianie/dekomunizacja/zmiany-nazw-ulic/nazwy-ulic/nazwy-do-zmiany>.

¹⁷ Rutkowski M. Urban toponyms and collective memory... P. 289.

¹⁸ Kałużna J. (2018). Dekomunizacja przestrzeni publicznej w Polsce... P. 163–164.

вулицю імені Яна Ковальчика – польського астронома та ін.¹⁹ Такі випадки мали місце і в інших регіонах Польщі²⁰.

Законодавчі норми, викладені у ст. 5, п. 1–2, мали на меті мінімізувати бюрократичні та фінансові наслідки перейменування топоніміки для громадян. Зокрема, було гарантовано, що документи, які містять попередні назви, залишаються чинними, а всі адміністративні та судові процедури з оновлення даних в офіційних реєстрах є безоплатними²¹. Однак на практиці перейменування урбанонімів мало наслідком непрямі витрати: заміна зовнішніх вивісок, штампів, печаток, візитівок, рекламних матеріалів, оновлення інформації на зупинках громадського транспорту, у навігаційних системах, на мапах та ін.

Поляки ставили під сумнів пріоритети влади у витрачанні коштів, а деякі респонденти громадських консультацій вимагали, щоб гроші платників податків спрямовувалися на лікарні, дитячі заклади, а не на символічне оновлення громадського простору. Усе це спровокувало додаткові дискусії та протистояння щодо декомунізації міської топоніміки в Польщі, оскільки в той час для багатьох громадян назви вулиць були не стільки ідеологічними маркерами, скільки важливим просторовим орієнтиром у повсякденному житті, що робило їх невід'ємною частиною міської забудови. Та однією із центральних причин опору обов'язковому перейменуванню була недовіра до вертикальних переглядів минулого та заперечення проти політичного інструменталізації історії. У ході громадських консультацій проти перейменувань урбанонімів учасники часто висували аргументи, ґрунтовані на принципах демократичних прав. Вони висловлювали свої занепокоєння, а також наполягали на тому, що будь-які зміни в топоніміці мають здійснюватися лише за згодою громади²². Це свідчить про сприйняття польськими громадянами міського простору як сфери, де рішення повинні ухвалюватися за принципом знизу–вгору, а не нав'язуватися централізовано.

Висновки. У період радянського панування в Польщі топоніміка активно використовувалась як інструмент ідеологічної пропаганди. Після 1989 р. процес декомунізації вуличних назв став комплексним явищем, що відображало глибокі політичні та суспільні трансформації в державі. Метою було не лише усунення комуністичних символів, а й відновлення історичної пам'яті, стертої попереднім режимом. На прикладі різних польських регіонів можна спостерігати відмінні підходи до процесу перейменування. Якщо Краків зосередився на поверненні довоєнних назв, підкреслюючи свою локальну історію, то Варшава, що пережила масштабні руйнування в роки Другої світової війни, використала процес для вшанування героїв Варшавського повстання 1944 р. та антикомуністичних сил, що діяли під час війни. Західні регіони Польщі, що тривалий час перебували під впливом німецької культури, демонстрували більшу толерантність до комуністичних назв. У 2016 р. відповідно до закону декомунізація набула загального та обов'язкового характеру, що забезпечило її системність та частково врегулювало питання фінансування. Водночас, ключовий виклик залишається: як досягти балансу між усуненням комуністичної спадщини та уникненням «ручного контролю» над колективною пам'яттю.

References

- Assman, A. (2015). Pamiat miasta [Memory of the city]. *Pytannia literaturoznawstwa – Questions of literary studies*, 92, P. 7–25.
- Azaryahu, M. (1996). The power of commemorative street names. *Environment and planning D: society and space*, 14, P. 311–330.
- Hałas, E. (2004). Polityka symboliczna i pamięć zbiorowa. Zmiany nazw ulic po komunizmie. Zmiana czy stagnacja? Społeczeństwo polskie po czterdziestu latach transformacji [Symbolic politics and collective memory. Street name changes after communism. Change or stagnation? Polish society after fourteen years of transformation]. Warsaw, Poland.
- Kakuźna, J. (2018). Dekomunizacja przestrzeni publicznej w Polsce – zarys problematyki [Decommunization of public spaces in Poland – an outline of issues]. *Środkowoeuropejskie studia polityczne – Central European political studies*, 2, P. 157–171.
- Konnerton, P. (2004). Yak suspilstva pamiataiut [How societies remember]. Kyiv, Ukraine.
- Kuchabskyi, O., Kopets, K. (2020). «Ostannia» khvylya dekomunizatsii urbanonimiky v Ukraini ta Polshchi: porivnialnyi analiz [“The last” wave of decommunisation of urban nomenclature in Ukraine and Poland: a comparative analysis]. *Hrani – Edges*, 23, 8, P. 37–48.
- Nora, P. (1989). Between memory and history: Les Lieux de Mémoire. *Representations. Special issue: memory and counter-memory*, 26, P. 7–24.

¹⁹ Rutkowski M. Urban toponymy and collective memory... P. 283–284.

²⁰ Кучабський О., Копець К. «Остання» хвиля декомунізації урбаноніміки в Україні та Польщі: порівняльний аналіз. *Грані*. 2020. Т. 23. № 8. С. 45–46.

²¹ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej...

²² Ochman E. Public responses to the renaming of commemorative street names in post-communist Poland: daily lives, experiences of change and sense of place. *Contemporary European history*. 2025. No 34. P. 457–458, 460.

Ochman, E. (2025). Public responses to the renaming of commemorative street names in post-communist Poland: daily lives, experiences of change and sense of place. *Contemporary European history*, 34, P. 457–460.

Różycki, B. (2018). Renaming urban toponymy as a mean of redefining local identity: the case of street decommunization in Poland. *Open political science*, 1, P. 20–31.

Różycki, B. (2019). Przemianowywanie ulic w Polsce 1989–2016. Charakterystyka zagadnienia. W kregu wyobrażeń zbiorowych. Polityka, władza, społeczeństwo [Street renaming in Poland 1989–2016. Characteristics of the issue. In the circle of collective imagination. Politics, power, society]. Łódź, Poland.

Rutkowski, M. (2019). Urban toponymy and collective memory: a case of law-enforced decommunization of street names in Poland. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*, IV, 2, P. 261–300.

Коваленко Тетяна Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (м. Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна).

Kovalenko Tetiana – candidate of historical sciences, docent at V.N. Karazin Kharkiv national university (4 Svobody sq., Kharkiv, 61022, Ukraine).

E-mail: teti.kovalenko@gmail.com

Дата подання: 20 вересня 2025 р.

Дата затвердження до друку: 9 грудня 2025 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Коваленко, Т. Європейський досвід декомунізації топоніміки: символічні битви за міський простір у Польщі. *Сіверянський літопис*. 2026. № 1. С. 24–30. DOI: 10.58407/litopis.260103.

Цитування за стандартом APA

Kovalenko, T. (2026). Yevropeyskyi dosvid dekomunizatsii toponimiky: symvolichni bytvy za miskyi prostir u Polshchi [The European experience of decommunization of toponymy: symbolic battles for urban space in Poland]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1, P. 24–30. DOI: 10.58407/litopis.260103.

